

Aleksandra Winiarska, Zapobieganie przemocy w szkole

Ważnym elementem zapobiegania przemocy w szkole jest prowadzenie działań w duchu sprawiedliwości naprawczej. W podejściu tym punkt ciężkości przenosi się z „winy” i „kary” na „konsekwencje” czynu i naprawienie szkody. Dużo uwagi poświęca się przede wszystkim potrzebom tych osób, które w wyniku jakiegoś zdarzenia poniosły szkodę lub zostały pokrzywdzone.

W tradycyjnej sprawiedliwości karnej (stosowanej często w szkołach) zainteresowanie koncentruje się na osobie sprawcy – autorytet w postaci sędziego lub nauczyciela ustala jaki czyn został popełniony, dokonuje jego oceny, a następnie wymierza adekwatną do tej oceny karę.

W sprawiedliwości naprawczej z kolei, nacisk zostaje położony na odbudowanie relacji między sprawcą a pokrzywdzonym oraz wzięcie odpowiedzialności za swoje działania i naprawienie szkód przez wszystkie osoby, które się do tego przyczyniły. Zgodnie z tym podejściem, to wszyscy bezpośrednio zainteresowani (zarówno sprawcy czynu, jak i poszkodowani) są zaangażowani w rozwiązywanie sytuacji konfliktowej i sami wypracowują satysfakcjonujące dla nich rozwiązanie, nie jest im ono narzucane z góry. W procesie tym, każda ze stron opowiada jak sytuacja wygląda z jej perspektywy, ma przestrzeń do opowiedzenia o swoich motywacjach, doświadczeniach, emocjach, a także potrzebach. Jest również odpowiedzialna za tworzenie propozycji rozwiązań.

Działania z zakresu sprawiedliwości naprawczej w szkole to przede wszystkim mediacje, czyli taki sposób rozwiązywania sytuacji spornych, w którym bezstronna i neutralna osoba trzecia (mediator) pomaga osobom w konflikcie dojść do porozumienia. Mediatorem może być zarówno uczeń (wtedy mówimy o mediacjach rówieśniczych), jak i nauczyciel lub pedagog szkolny, a w szczególnie złożonych lub emocjonalnie trudnych sytuacjach może to być mediator zewnętrzny.

Innym sposobem działania w nurcie sprawiedliwości naprawczej, szczególnie w sytuacjach oddziałujących na szerszą społeczność szkolną, są tzw. kręgi naprawcze, gdzie w rozmowy zaangażowani są m.in. przedstawiciele uczniów, rodziców i pracowników szkoły, a ich efektem jest spisanie kontraktu, gdzie wspólnie ustala się zasady, a także obowiązki poszczególnych osób oraz konsekwencje ich działań. Efektem zarówno mediacji, jak i kręgów naprawczych może być nie tylko naprawienie szkody i przywrócenie ładu w społeczności szkolnej, ale również budowa więzi i poczucia współodpowiedzialności. Zamiast pytań „kto jest winny?” „kto zaczął?” zadaje się tu pytania typu: *Co się stało? Jaką rolę w tym odegrałeś? W jaki sposób cię to dotknęło? Co myślałeś w momencie, gdy to się działo? Jak widzisz to teraz? Jaką szkodę ponieśli inni? Co można zrobić, aby naprawić tę szkodę? Czego potrzebujesz, aby ją naprawić?*

Aby zapewnić pozytywne efekty działań z zakresu sprawiedliwości naprawczej musi ona być wprowadzana w szkole w sposób zaplanowany i systemowy oraz mieć poparcie i zrozumienie wszystkich grup – zarówno uczniów, nauczycieli, innych pracowników szkoły, jak i rodziców. Każda instytucja posiada swoją własną specyfikę, którą należy brać pod uwagę przy projektowaniu działań adekwatnych do danej szkoły. Pierwszym krokiem będzie zatem pogłębiona diagnoza konkretnego środowiska szkolnego – w tym również jego najważniejszych deficytów i potencjałów oraz najważniejszych potrzeb w zakresie komunikacji i zarządzania konfliktami. Kolejnym krokiem będą szkolenia zarówno dla uczniów, nauczycieli, jak i rodziców z zakresu komunikacji oraz rozwiązywania konfliktów. Sprzyja to zmianie wzorców komunikacyjnych w szkole oraz wzorów reagowania na sytuacje sporne, a także niezgodne z prawem. Osoby po szkoleniach zaawansowanych mogą następnie wspierać procesy rozwiązywania konfliktów poprzez np. wchodzenie w rolę mediatorów. Dzieje się to zazwyczaj przy wsparciu profesjonalnych mediatorów, trenerów i superwizorów.

Ważnym elementem zapobiegania przemocy w szkole (w nurcie sprawiedliwości naprawczej) jest wspólne ustalenie zasad postępowania zarówno na co dzień, jak i w sytuacjach szczególnych. Taki „kontrakt” powinien zostać zaakceptowany nie tylko przez uczniów, nauczycieli i dyrekcję szkoły, ale również rodziców, którzy odgrywają kluczową rolę we współpracy wychowawczej ze szkołą, i których wsparcie w tym zakresie jest niezbędne. Co ważne również, przedstawiciele wszystkich tych grup powinni być osobiście zaangażowani w przestrzeganie ustalonych reguł. Spójność zasad komunikacji oraz sposobów rozwiązywania sytuacji trudnych czy spornych w szkole i w domu jest kluczem do powodzenia dla działań naprawczych, które ze swej natury wymagają więcej czasu, umiejętności oraz zaangażowania niż tradycyjna sprawiedliwość karna. Badania wskazują jednak, że w wielu przypadkach wysiłek ten jest opłaczalny.

Wprowadzenie sprawiedliwości naprawczej i mediacji do sposobu zarządzania konfliktami i sytuacjami problemowymi w szkole (typu wandalizm czy kradzieże) wspiera konstruktywną komunikację i w wielu wypadkach wpływa na poprawę atmosfery w szkole, na lepsze zrozumienie konsekwencji swoich działań przez uczniów (a co za tym idzie powstrzymywanie się od popełnienia tych samych czynów po raz kolejny) oraz na wzrost pewności siebie wśród osób poszkodowanych. Dostrzeganie i diagnozowanie istniejących problemów związanych z przemocą w szkole, a także podejmowanie działań naprawczych, zapobiega ponadto wykluczeniu – zarówno pokrzywdzonych, jak i sprawców. Badania wskazują również, że umiejętności mediacyjne wspierają konstruktywne rozwiązywanie drobnych konfliktów w gronie samych uczniów, bez konieczności angażowania nauczycieli czy rodziców.

Szczegółowe omówienie tych kwestii oraz możliwych działań w szkole można znaleźć w tekście:
Winiarska A., Mediacje i inne "praktyki naprawcze" w środowisku szkolnym, [w:] Gmurzyńska E., Morek R. (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, 3. wydanie rozszerzone, Warszawa: Wolters Kluwer 2018.